

IX. Folclorul muzical național, sursă de inspirație pentru creația compozitorilor din Republica Moldova

FILE DIN ISTORIA ETNOMUZICOLOGIEI NAȚIONALE ÎN PERIOADA POSTBELICĂ

EXCERPTS FROM THE HISTORY OF NATIONAL ETHNOMUSICOLOGY
DURING THE POSTWAR PERIOD

SVETLANA BADRAJAN

doctor, conferențiar universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Etnomuzicologia autohtonă în perioada postbelică a trecut prin câteva etape distincte, în cadrul cărora s-au produs evenimente importante ce vizează salvagardarea, protejarea, cercetarea și valorificarea folclorului muzical. Au fost editate colecții de folclor, elaborate metode, realizate cercetări științifice și publicate diferite articole, studii și monografii. Spectrul problematic abordat este divers: de la genuri și specii ale folclorului muzical, instrumente muzicale până la elemente de morfologie, limbaj muzical, interpretare tradițională.

Cuvinte-cheie: folclor muzical, salvagardare, cercetare, valorificare, perioada postbelică.

Domestic ethnomusicology during the postwar period went through several distinct stages, marked by the occurrence of important events aimed at safeguarding, protecting, researching and promoting musical folklore. There were edited several collections of folklore; new methods were elaborated along with the advancement of scientific research and the publication of different articles, studies and monographs. The issues addressed were diverse: from the genres and kinds of folk music, musical instruments to different elements of morphology, musical language and traditional interpretation.

Keywords: musical folklore, safeguard, research, post-war period.

Cercetările etnomuzicologice în Basarabia perioadei postbelice se încadrează, prin direcțiile și problemele tratate, raportate la evenimentele sociale, politice, culturale ce s-au produs, în câteva etape: I — 1945–1956; II — 1957–1967; III — 1968–1990; IV — din 1990 până-n prezent. Prima etapă se caracterizează printr-un șir de realizări importante pentru salvagardarea, cercetarea și valorificarea folclorului muzical. Printre acestea numim înființarea în cadrul diferitor instituții a cabinetelor, arhivelor de folclor; organizarea orchestrelor de muzică populară cu statut de salariați pe lângă case de cultură, Filarmonică, syndicate, etc; înființarea radioului și realizarea investigațiilor de teren, constituirea școlii componistice autohtone, ce a determinat interesul muzicienilor pentru folclor și apariția diferitor creații, care au ca sursă de inspirație sonoră melosul folcloric; ș.a.

Evenimentul poate cel mai important a fost înființarea în 1945 a cabinetului de folclor la Conservatorul Moldovenesc de Stat (actualmente AMTAP). În rezultat începe o activitate folcloristică sistematică a profesorilor și studenților instituției. Chiar dacă investigațiile de teren nu erau dotate cu aparataj special și înregistrarea materialului muzical se efectua după auz, totuși în 1956 cabinetul de folclor dispunea deja de o colecție de aproximativ 2000 de exemplare, înregistrate în r-nele Hâncești și Ceadâr-Lunga, de către G. Ciaicovschi-Mereșanu, M. Caftanat, V. Safonov, M. Ponomarenco, B. Cotlearov, S. Lobel, N. Chiosa, O. Tarasenco, Gh. Borș, ș.a. Analizând colecțiile de folclor editate între anii 1945–1956, printre care *Cântece* (alcătuită și redactată de I. Balan, B. Istru, G. Meniuc, D. Gerșfeld și L. Curov), *Cântece populare moldovenesti* (redactată de E. Levedeva), ș.a., putem să creăm un tablou al ariei de investigare și al categoriilor înregistrate: cântece epice, colinde, în special cântece propriu-zise. Pe lângă colectarea folclorului muzical la această etapă sunt întreprinse primele abordări științifice sub forma unor articole, inclusiv în enciclopedii. O valoare prezintă monografia lui B. Cotlearov despre arta violonistă în Moldova, editată în 1955.

În iulie 1956 cabinetul de folclor al Conservatorului, printr-un ordin al Ministerului culturii și al Consiului de miniștri de atunci, a fost desființat. Inițial colecția de folclor trebuia să treacă prin act în

posesia Institutului de istorie, limbă și literatură al Academiei de științe, în realitate a ajuns în arhiva Centrului Republican de Creație Populară (actualmente Centrul Republican de Consevare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial).

Între anii 1957–1968, după desființarea cabinetului de folclor la Conservator, aproximativ șase ani, nu s-au efectuat investigații de teren sistematice. Ele sunt reluate începând cu anul 1964. Aportul său în cadrul expedițiilor folclorice și-au adus profesorii și studenții muzicologi, compozitori, instrumentiști, precum Iu. Țibulichi, N. Chiosa, O. Tarasenco, S. Stoianov, I. Macovei, E. Doga, F. Biriucov, C. Rusnac, etc. Materialul muzical colectat include aproximativ 584 de lucrări, înregistrate în raioanele Hâncești, Călărași, Orhei; Ceadâr-Lunga, Sângerei, Leova, Dondușeni, or. Chișinău, raionul Bolgrad, regiunea Odessa și se păstrează în arhiva de folclor AMTAP. Anii de naștere ai colportorilor oscilează între 1866–1900. Valoroase sunt creațiile înregistrate de la P. Murga (a.n.1866), violonist, s. Slobotca, r. Orhei; V. Grosu (1890), voce, s. Lozova, r. Călărași; E. Boghoceanu (1976), voce, or. Hâncești etc. A fost înregistrat un vast repertoriu de melodii vocale și instrumentale din folclorul ritual, în special: de nuntă, bocete, colinde, la scăldatul copilului și nonritual: doine, cântece epice, cântece propriu-zise, romanțe, melodii de joc.

Din anul 1961 și colaboratorii sectorului de folclor al secției de Etnografie și Studiul Artelor a Academiei de Științe realizează investigații folclorice sistematice, aplicându-se diverse metode precum cea a chestionarelor, anchetei, experimentului, ș.a., în vederea obținerii unei imagini exhaustive a manifestărilor folclorice. La această etapă sunt editate valoroase colecții de folclor muzical precum: *Melodii și jocuri populare moldovenești* (alct. P. Stoianov), *Melodii preferate* (S. Zelțeman), *Cântece* (red. V. Roșca și L. Berov), *Cântece populare moldovenești* (alct. P. Stoianov și E. Junghietu), ș.a. Se extinde aria abordărilor științifice. Printre personalitățile remarcabile care au activat în acest interval de timp numim: L. Berov, L. Axionov, B. Cotlearov ș.a.

L. Axionov a contribuit prin activitatea sa la constituirea școlii etnomuzicologice naționale, la canalizarea investigațiilor folclorice de diferit nivel pe o direcție științifică, în baza unei metodologii adecvate. Dovadă sunt studiile elaborate, conținutul cursurilor predate. Subliniem în acest sens valoarea imanentă a materialelor muzicale, utilizate în cadrul lecțiilor de folclor muzical. Materialele date sunt creații muzicale autentice, înregistrate nu numai pe teritoriul actual al Republicii Moldova, dar și preluate din fondurile Academiei Române. Prima vizită a L. Axionov la Academia de Științe din București în anul 1958 a fost remarcată și în presa vremii. E.Cernea constata: „În cadrul convenției culturale dintre țara noastră și U.R.S.S. am primit vizita unei delegații sovietice în luna ianuarie. ...Din delegație a făcut parte L.A. Axionov, profesor de istoria muzicii și folclor al Conservatorului G. Musicescu din Chișinău” [1, p. 9]. O valoare științifică, dar mai ales didactică prezintă monografia *Cântecul popular moldovenesc*, care timp de câteva decenii a îndeplinit funcția unui manual de folclor muzical. În lucrare sunt elucidate într-o măsură mai mare sau mai mică practic toate direcțiile fundamentale necesare în procesul de studiere a fenomenului folcloric.

L.Berov este printre primii care a pus problema studierii instrumentelor muzicale populare. În lucrarea *Молдавские народные музыкальные инструменты* realizează o primă clasificare a acestora. B. Cotlearov prin activitatea sa științifică a contribuit substanțial la dezvoltarea nu numai a etnomuzicologiei, dar și ale altor domenii ale științei muzicale naționale. Lucrările lui sunt publicate atât în țară, cât și peste hotarele ei. Menționăm în deosebi monografia *Lăutarii moldoveni și arta lor*. Referindu-ne în ansamblu la această perioadă trebuie să subliniem depășirea tratării descriptive a fenomenului folcloric în lucrările teoretice și trasarea unor probleme de cercetare genuină, monografică, complexă.

Etapa următoare reprezintă intervalul dintre anii 1968–1990. În anul 1968 este înființată catedra folclor în cadrul Conservatorului Moldovenesc de Stat (AMTAP) care și-a desfășurat activitatea până la sfârșitul anilor 90, fiind periodic închisă și redeschisă. Înființarea catedrei a constituit începutul unei etape noi în activitatea de investigare și cercetare științifică a folclorului muzical. Șef al catedrei a fost

numit G. Ciaicovschi-Mereșanu, neobosit cercetător, care a rămas fidel catedrei și muncii de studiere și valorificare a tezaurului folcloric pentru toată viața. Începând cu acest an se desfășoară o activitate folcloristică planificată. Anual, în cadrul practicii folclorice a studenților, se întreprind expediții colective, se efectuează investigații de teren individuale de către profesorii catedrei. Este înregistrat nu numai folclor românesc, dar și ucrainesc, rusesc, bulgăresc, găgăuzesc, țigănesc, evreiesc și altor etnii conlocuitoare. În prezent arhiva de folclor AMTAP dispune de aproximativ 16 mii de documente sonore culese pe teritoriul Republicii Moldova, Bucovina și sudul Basarabiei – Ucraina. Printre cei care au contribuit la completarea arhivei la această etapă se numără G. Ciaicovschi-Mereșanu, A. Raevschi, A. Tamazlăcaru, Ia. Mironenco, C. Rusnac, V. Botnaru, S. Badrajan, D. Bunea, ș.a. Au fost înregistrați rapsozi populari, reprezentanți ai culturii tradiționale precum Filip Todirașcu (s. Costești, r. Ialoveni); Gh. Bobeico (s. Mileștii Mici, r. Ialoveni); Gh. Duminică (s. Grăsenii Vechi, r. Ungheni); Gh. Angheluș (s. Tribisăuți, r. Briceni); L. Severin (s. Horăști, r. Ialoveni); E. Anastasiu (s. Manta, r. Cahul). Creațiile preluate de la E. Anastasiu au fost publicate în colecția *Trandafir bătut la poartă* de A. Tamazlăcaru.

Investigații sistematice de teren sunt realizate și de către cercetătorii de la Academia de Științe — P. Stoianov, V. Chiselită, și de către alți folcloriști consacrați precum D. Blajinu, V. Curbet, I. Burdin, ș.a. În rezultat sunt editate valoroase colecții de folclor muzical: *Doine, cântece, jocuri; Lerui ler; Romanțe și cântece de lume* de G. Ciaicovschi-Mereșanu, *Ca la noi în sat; Cucușor cu pană sură* de C. Rusnac, *Busuioc, floare cătată* — E. Florea, *500 melodii de jocuri din Moldova* — P. Stoianov, *Jocuri populare nistrene* — Al. Dânu, *Așa-i jocul pe la noi, Tot cu cântecul mă mângâi* — V. Curbet, *Tăpușele, tăpușele* — A. Tamazlăcaru, *Și cânt codrului cu drag* — Ia. Mironenco și multe altele. Fiecare din aceste colecții conține un bogat material factologic, reprezentativ pentru diferite zone folclorice. Spre regret, nu în toate colecțiile este indicată sursa. Transcrierile sunt realizate la nivel de popularizare, iar unele nu respectă principiile morfologiei folclorului muzical românesc, deformând esența valorică a melodiilor editate. Spre exemplu, unele melodii de ostropăț din colecția *500 de melodii de jocuri din Moldova* de P. Stoianov sunt transcrise la 6/8 și nu în sistemul ritmic aksak, caracteristic unor astfel de melodii.

Menționăm în mod deosebit colecția semnată de Ia. Mironenco *Și cânt codrului cu drag*. Ea include material muzical înregistrat în satele moldovenești din Caucazul de Nord. Aceste comunități de moldoveni, create în urma reformei din 1861 din țărani basarabeni, în special din zona de codru, rămași fără pământ și nevoiți să-și părăsească satele, au păstrat un repertoriu folcloric inedit și destul de bogat ce cuprinde creații rituale funebre și nupțiale, din folclorul copiilor și pentru copii, păstorești, cântece propriu-zise, balade, melodii de joc. Menționăm transcrierea muzicală științifică și fonetică a textului poetic, comentariile prezente pe parcurs referitor la momentele legate de maniera de execuție.

Culegerea și arhivarea materialului folcloric reprezintă o treaptă importantă a oricărui demers științific. Evident, și materialele colectate pe parcursul acestei etape au constituit obiect de cercetare. O valoare incontestabilă prezintă studiile lui Petru Stoianov consacrate ritmului, structurii modale. El a realizat o sinteză a metodei de cercetare a folclorului muzical elaborată de C. Brăiloiu, a metodelor de cercetare, în special a sistemelor ritmice, propuse de cercetătorii bulgari și a teoriilor antice despre moduri, ritm, ș.a. Se remarcă două studii ale E. Florea despre muzica dansurilor populare și eposul popular cântat. Ambele tratează teme nestudiate la momentul respectiv și se disting prin caracterul lor monografic. De asemenea lucrarea lui J. Vizitiu *Instrumentele muzicale populare moldovenești*; cele semnate de B. Cotlearov, N. Bodoglu, G. Ciaicovschi-Mereșanu, etc.

Se observă interesul pentru folclor muzical și din partea muzicologilor ce se ocupă de studierea muzicii literate. Spre exemplu L. Răileanu *Creația componistică și folclorul, Cu privire la transpunerea folclorului în dramaturgia orchestrală a creațiilor compozitorilor moldoveni*; V. Axionov *Связь музыкального и композиторского творчества*; S. Țircunov *Sistemul genurilor în folclorul moldovenesc cântat, Principii de sistematizare a genurilor folclorului moldovenesc cântat*, etc.

O realizare importantă în salvagardarea și valorificarea folclorului muzical este deschiderea în anul 1986, la inițiativa lui G. Ciacovschi-Mereșanu, a secției Canto popular pe lângă catedra Folclor a AMTAP (de fapt prima încercare a fost întreprinsă în 1982 de către Tamara Ciobanu. Boala cântăreței, însă, a împiedicat implementarea acestei inițiative). După desființarea catedrei în 1999, secția Canto popular un timp a fost în componența catedrei Istoria muzicii și folclor, iar din 2012 a trecut la catedra nou formată — Muzică populară. Așadar, la această etapă sunt obținute rezultate semnificative la diferite nivele de tratare a folclorului muzical: investigații de teren, publicarea colecțiilor, cercetare științifică, revitalizare, valorificare cu scop didactic, interpretare, etc.

După anul 1990 odată cu deschiderea spre occident, spre alte zone românești, oferă posibilitatea unei analize comparate prin integrarea studierii fenomenului folcloric local, tendințelor actuale de cercetare a muzicilor lumii ca fenomen complex. Datorită computerizării, a tehnici digitale de înregistrare și transcriere este posibilă realizarea unor descoperiri în domeniul ritmului, organizării sonore, etc. Cu regret, investigațiile de teren în grup al studenților de la AMTAP au fost întrerupte, motivându-se prin lipsa de finanțe. În prezent se fac, în special, investigații individuale, iar majoritatea materialelor sunt păstrate în arhivele individuale ale cercetătorilor. Se mai practică expediții în grup restrâns în cadrul Uniunii muzicienilor, datorită activității neobositului folclorist — A. Tamazlăcaru. În domeniul cercetărilor științifice își continuă activitatea P. Stoianov, Ia. Mironenco, E. Florea, ș.a. Aceștia li se adaugă o nouă generație de etnomuzicologi precum V. Chiseliță, V. Ghilaș, S. Badrajan, D. Bunea. O valoare științifică incontestabilă este monografia lui V. Chiseliță — *Muzica instrumentală din Nordul Bucovinei: repertoriul fluierelor*. Originalitatea tematicii, specificitatea obiectului de studiu, profunzimea demersului analitic, diversitatea și congruența problematicii abordate, seriozitatea documentării și argumentării pledează în favoarea unei lucrări științifice integrale, valorificând direcțiile prioritate ale metodologiei sistemice din domeniul organologie și etnomuzicologie contemporane, subscrise cercetării zonale a creației tradiționale. De aceeași ținută științifică sunt și alte articole semnate de V. Chiseliță consacrate structurii modale, ritmice, relațiilor interetnice, etc. O activitate intensă în domeniul etnomuzicologie și organologiei populare o realizează și V. Ghilaș, care are la activ numeroase articole și monografii. Evidențiem, în special, monografia *Timbrul în muzica instrumentală tradițională de ansamblu*. Lucrarea reprezintă un studiu de pionierat în domeniul timbrologie, unica, din câte știm, în Republica Moldova și se situează printre puținele lucrări de referință din bibliografia românească de specialitate.

Etnomuzicologia modernă de la noi încearcă realizarea saltului spre o nouă interpretare. Fundamentele sociologice și pledoariile pentru interdisciplinaritate au pavat bine drumul spre noua viziune, adică „spre libertatea de spirit sugerată de generic numită antropologie muzicală” [2, p. 5]. Evoluția studierii muzicilor orale/folclorice/tradiționale de la „folklore muzical” la etnomuzicologie, iar ulterior la antropologie muzicală, e una firească, directă, curentă. Antropologia muzicală nu e decât dezvoltarea naturală a etnomuzicologie, ori cel puțin „dimensiunea finalistă, egal sociologică și filosofică” [2, p.5] ce include analitismul de tip clasic-tradiționalist, însă îl integrează în cadrul interpretării, explicării și comentării sale umane.

Referințe bibliografice

1. BADRAJAN, S. Contribuția Lidiei Axionov la predarea cursului folclor musical. In: ACADEMIA DE MUZICĂ, TEATRU ȘI ARTE PLASTICE: *Anuar științific: muzică, teatru și arte plastice*, 2005. Chișinău, 2005 [i.e. 2006], pp. 8–12.
2. MARIN-BALAȘA, M. *Studii și materiale de antropologie muzicală*. București: Editura Muzicală, 2003.